

Dr. Szőke Anna*

Család és szubkultúra a harmadik évezred elején

*Az ember természeténél fogva társas lény.
(Aquinói Tamás)*

A családok és a szubkultúra kapcsolatát vizsgálva az első kérdés, hogyan lehet e két fogalmat párhuzamba állítani egymással, hiszen a köztudatban, minden család egy fogalomkörhöz tartozik, nagy különbségek nem lehetnek. Mindenhol vannak szülők, gyerekek, apa dolgozik, anya vezeti a háztartást, következik az óvoda, az iskola, ifjúság, házasság és kezdődik minden előlről. Talán a múlt század derekáig érvényesek voltak a fenti meghatározások, pontos terminust nem határozhatunk meg, mert családonként változott a klasszikus családforma felbomlása. Ezzel a megállapítással már el is jutottunk a különbözőségeig, amikor már szubkultúráról beszélhetünk, hiszen az értékrendek kezdtek másként megjelenni, illetve eltérni a domináns és legitim kultúrától.

A szociológia az említett domináns kultúrát gyakran nevezi szülő- vagy anyakultúrának. Ez a definíció évszázadokon át érvényben volt, mind addig, míg a tanulási feltételek nem változtak, s nem érkezett meg az ezt követő technikai forradalom, illetve, hogy a technika beköltözött a háztartásokba. Ettől kezdve nyomatékosan beszélhetünk családi szubkultúráról.

A család és szubkultúra viszonyát úgy tudjuk alkotó elemeire és részekre bontani, ha először mindkettőt külön-külön alapfokon is körülírjuk.

1. Mi a család

A család, mint közösség, a társadalom legkisebb sejtje. A nevelés terepe, az első közösség, amelyben az ember felnő. Ez a közösség különmemű személyekből és különböző korosztályokból tevődik össze (legalább két generáció). A család reprodukálja önmagát. Nem új tagokat fogad be, hanem a születés folytán szaporodik.

A család, mint minden történeti-társadalmi közösség, állandó változásban van. A huszadik század második felében felbomlik a nagycsa-

* Dr. Szőke Anna, néprajzkutató, kulturális antropológus, Kishegyes

ládi életforma, s a helyébe a gyermeklétszám- csökkenés lép, amely megingatja a családokban lefolyó szocializációt. Megváltozik a családtagok társadalmi szerepe és ezzel párhuzamosan a gyermek családban betöltött szerepe is. A tradicionális nevelés szerint egy fiúgyermek akkor szeghette meg a kenyeret az asztalnál, amikor egyedül lebírt vágni (kaszálni) egy hold búzát. Akkor a családfő megengedte, hogy az asztalnál ő szegje fel a kenyeret. Ez a normarendszer az 1950-es évektől megszűnt. Megjelennek az új munkagépek, már nem kell kézi erővel kaszálni a kenyérnek valót. Tehát, az évszázados normarendszert nem volt mihez kapcsolni. Kitolódott a felnőtté válás időpontja is. Az alkotmányos törvény 1953-tól kötelezővé tette a nyolcosztályos elemei iskolát mindenki számára. Körülbelül ettől az évtől datálhatjuk azt is, amikor a többgyermekes családok helyébe az egykézés lépett.

Kialakulásának gazdasági indítékai a múltba vezetnek vissza. Kiss Géza 1937-ben megjelentett tanulmánya az ormánsági egykézésről már előre vetítette az elnéptelenedés, illetve a szocializáció más formáját. Az elnéptelenedéssel fenyegető társadalmi jelenség, az egykézés okait kutatva kívánta megváltoztatni a hagyományos ormánsági családmodellt. Az egykézés az 1950-es években elérte a vajdasági Délvidéket is, s ennek már kimondottan gazdasági indítékai voltak, a kulturális háttér később érezte hatását.

2. Mi a szubkultúra?

A szubkultúra fogalmát legegyszerűbben így tudnánk definiálni: A társadalom egy csoportjára jellemző sajátos szokások, belső szabályok, sajátos értékrendszerükkel eltérnek a többségi társadalomtól. Ez az eltérés lehet nagyon kirívó (ezek a devianciákhoz kötött szubkultúrák-kábítószerfüggők), de maguk a körülmények is szülhetik az elkülönülést, pl. a lakóhely szerinti elkülönülő szokásvilág is.

Minden családnak megvan a maga szubkultúrája, sajátos értékrendszere, ebből következik, hogy saját kultúrája van.

3. Család és szubkultúra kölcsönhatása

Hogyan válik a kultúrából szubkultúra? Milyen tényezők befolyásolják a családi szubkultúra kialakulását? Minden családnak megvan a maga életmódja, életvitele. Egy-egy család szubkultúrája csak akkor

válík elemezhetővé, ha ismerjük a család anyagi állapotát és tartalmi oldalát is.

1.) Az életmód tartalmi oldala

A tartalmi körülményeket sokkal nehezebb megismerni, mint a család külső körülményeit, azaz, az anyagi helyzetét.

a) A szocialista társadalom teremtette jólét megváltoztatta a családok hagyományos életfelfogását, különös tekintettel az anyák szerepkörére, az anyamodellre. A második világháború befejeztével új korszak kezdődött a női nem életében. Ezt a kifejezést szándékosan használom, mégpedig azért, mert a szocialista társadalmak egyik kitűzött célja a dolgozó nő megteremtése volt, az egyenjogúságé, s ebben az erőteljes emancipációban lassan eltűnt az anya, mint biológiai természetes modell (lét), s helyére az anyaszerep került. Lett belőle dolgozó nő, néhol idézőjelbe tett nagysága, irodista.

Egy mikroközösség társadalmi szerkezetében az 1950-es években jelentős szerepet játszott például a kendergyár, amely köré a munkaerő csoportosult. 300 állandó munkást alkalmaztak és 300-at szezonmunkára vettek fel. A foglalkoztatottak ötven százalékát a női munkaerő jelentette. Az idő múlásával ezeknek a nőknek a világnézete, tájékozottsága jelentősen különbözött azokétól, akik háztartásbeliek maradtak. Szabadelvébbek lettek, szélesebb körben kezdtek barátkozni, ami azt is jelentett, hogy munkahelyük révén a szomszédos montenegrói munkásokkal is kapcsolatba kerültek. A dolgozó nő - bár senki sem tiltotta - hanyagolta a templomba járást.

Ezek a jelenségek lényegi eltéréseket mutattak a még hagyományos körülmények között élő családokétól. A szubkultúrának egy új és igen érzékeny jellemzője jelenik meg, az új értékrendszer. Ezeknek a családoknak az életkörülményei – az anya is dolgozik – speciális értékrendet hordoznak. Az ő gyermekeik elmehettek a vasárnap délelőtti matinéra, részesei lettek a vasárnapi pioníroráknak, míg a hagyományos, még a régi életformához ragaszkodó családok gyermekei ez alatt az idő alatt a templomban voltak. Fokozatosan két különböző családi szubkultúra alakult ki merőben más értékrendekkel. Ez a különbözőség kifejezésre jutott a gyermekek csoportosulásában is. Elkülönültek egymástól a matiné gyerekek és a vallási tradíciókat megtartók.

b.) A családtagok elhelyezkedése a társadalmi megosztásban. Az 1960-as évek újabb változást hoztak a családok életébe. Ekkor jelenik

meg az irodista réteg, vagyis a hivatalnokok. Ők jelentették akkor az értelmiséget. Számuk rohamosan növekedett, mert az állami vállalatok mind kiterjedélyesedett irodahálózattal rendelkeztek. Kezdetben középiskolai végzettség nélkül, mindössze hathónapos tanfolyam elvégzése után kerültek az értelmiségi kategóriába. Később szakérettségi tanfolyamokat indítottak, melyek segítségével középiskolai érettségi vizsgát tehettek. A munkás és paraszti családból kikerülő „káderértelmiségiék” utánozni kezdték a polgári életmód bizonyos vonásait, csak kicsiben. Míg a polgári vagy a polgári értelmiségi családok alaptörekvése a már létrejött társadalmi státus megőrzése volt, addig az új nemzedéké a gyors felemelkedés: az öröklött társadalmi milióból való kiszakadás. Számos ember került anyagilag sokkal jobb helyzetbe, mint korábban volt. Gyermeküket zongoraórákra járaták, később már saját lakásaikba is vásároltak pianínót, mint az előkelőség szimbólumát. Presztízs kérdéssé vált számukra az alsó fokú zenede befejezése. A falusi környezethez szokott gyerekek testükből-lelkükből tiltakoztak a hivatalos hangszerstanulás ellen. Ők focizni szerettek volna, játékképpen golyókat gurítani a szabadban (klikkererezni), kalyibát építeni a közeli kiserdőben. Vágytak a természetbe. Az apák, gyermekeiknek szerettek volna igazat adni, de az anyák nem engedtek az újonnan megszerzett státuscselekvésből. Ők élvezték a félévente megrendezendő „komolyzenei” koncertet, ahová a legtöbb esetben szintén az anyák jártak el. Minden ilyen eseményt kávézás követett a cukrászdában vagy valamelyik koncertet adó gyermek szüleinél. Származásuk okán ez kitüntetett eseménynek számított a még mindig erősen falusi környezetben. Az értelmiségi státusszimbólumban mind erőteljesebb lett a kispolgári jelleg. Igyekeztek mind távolabb kerülni származásuk tényétől.

c.) A többgenerációs modell alapja háromgenerációs, amelyben együtt él (egy házban) három generáció. Ha egy háztartásban él a nagyszülő, a szülő és a gyermek, a három generáció akarva-akaratlanul hatást gyakorol egymásra. Konfliktushelyzetekről most nem beszélünk. Az életvitel a családban több személy összehangolt magatartásától függ. Ha a nagymama több időt tölt az unokájával, s ez az idő állandó szókapcsolatban telik el, ez a gyermek közlékenyebbé válik társaival szemben. Ha több egyedi (személyes) történetet hall a nagyszülőtől, idővel ő maga is szívesen mesél saját élményeiről. Ez a szocializációt sajátos módon éli meg, s a későbbiekben a hozzá hasonló gyermekek társaságában fogja jól érezni magát.

Az ilyen eset a család belső szubkultúráját hozza létre, amely nem látványos, nincsenek külső, kézzelfogható eszközök, amellyel rájuk bizonyíthatjuk, azért különcök, mert sokat utaznak, vagy, mert nagy a lakásuk.

A már említett női munkaviszony szükségessé tette a nagymamák alkalmazását, akik vigyáztak az unokákra, míg az édesanyák dolgoztak. Az ilyen gyermekeknél is hasonló szimptomákkal találkozunk, csak ők nyitottabbak a környezetre, mert szüleikkel, ha nem is gyakran, de megfordultak különféle rendezvényeken.

A családi állapoton kívül más tünetekkel is találkozunk, különösen a városokban (ahol gyakran nem volt aki vigyázzon a gyermekekre).

d.) Többgenerációs családoknál, mint a fenti példából is látjuk, a szubkultúra többértéű lehet. A gyermek azonosságtudata, éntudata éppen ettől az ún. szubkulturális tényezőtől függ. Ennek az éntudatnak másik igen fontos mozzanata a szülők iskolázottságának színvonala. Az 1970-es évektől már tapasztalható volt, hogy iskolai és iskolai végzettség között óriási különbségek jelentkeznek. A vizsgálatok érdekes jelenségre hívták fel a kulturális antropológusok figyelmét. A Jugoszláv Szocialista Köztársaság célul tűzte ki, hogy minél több településen, kisebb városokban is középiskolákat kell nyitni, hogy a szülők könnyebben tudják iskoláztatni gyermekeit. Cél volt a magasabb fokú iskolai szint elérése. A könnyebb, egyszerűsített középiskolai tanulás lehetővé tette a diákok számára a mindennapi hazautazást. Ez az utazási forma eltávolította a családokat gyermekük nagyobb városokba történő tanítatásától. Anyagiakban sokat jelentett, számbelileg is, kulturális alapon viszont sokkal kevesebbet kaptak ezek a tanulók, mint akik nagyobb városokban végeztek középiskolai tanulmányaikat. Ők kimaradtak a színházlátogatásokból, az irodalmi estekből, a múzeumi és egyéb tárlatokról. S bár erről nem volt szabad beszélni, részben azért, mert statisztikai szempontból nem mérhető, részben azért, mert az iskolázottság szorosan kapcsolódik más életkörülményekhez. Az értékrendbeli különbségek jelentkeztek először. Igénytelenebbé váltak a kultúra iránt, mint azok, akik nagyvárosokban végeztek tanulmányaikat. Itt még nem beszélünk egyetemi végzettségről, egyelőre csak a középiskolákról van szó.

e.) Újabb kulturális vonások megjelenése. Tudatosan és félig tudatosan, a művelt nőkhöz illően elindult az olvasási kultúra is. Eltávolodtak a beleszületett kultúrától, ami együtt járt volna más személyiségvonásokkal. Az olvasás már nemcsak az ún. szabadidős tevékenységek egyike volt, hanem kitüntetett, mondhatni szimbolikus szereppel rendel-

kező cselekedetté vált. Szükségét érezték az olvasásnak. A szellemi értékrend talaján beindult az olvasási aktivitás. Az otthoni könyvtárgyűjtemények is szaporodtak. (Az olvasás minőségi mutatóival most nem foglalkozom, annyi biztos, hogy a bestseller még nem volt elterjedve.)

Az új elit-kibontakozás alternatívái közé tartozott a kulturális tradíciók felszámolása. Multikulturális távlatokból építkezett a Vajdaság új elitje. Ma már tudjuk, hogy átkulturálódás, identitásváltozás, örökségvesztés jellemezte a jóléti társadalmat. Az ilyen családon belüli aspirációkat tekintve magabiztosnak látszott a magyar etnikai közösség hangulata. Ezzel majdnem teljes mértékben felszámolódott a parasztság, hiszen többségük a korábbi paraszti létből a fogyasztói társadalomba került.

f.) Az évtizedek múlásával hogyan erősödött fel az etnikai hovatartozásból fakadó hátrányos helyzet az államnyelv nemismeretéből fakadóan?

Az 1980-ig tartó periódusban (az időpontokat 1945-höz viszonyítom) a szerb nyelvű főiskolákat és egyetemi tanulmányokat még toleráns környezetben végezheték el a magyar ajkú diákok. A magyar nemzeti-ségű fiúgyermek nagyobb számban jelentek meg az egyetemeken, mint a lányok. A leánygyermek szüleinek túl hosszúnak tűntek az egyetemi évek, s féltek, hogy leányuk megöregszik, vénlány marad. A fiúgyermek közül végzett magyar ajkú orvosok, mérnökök, jogászok kerültek ki a belgrádi, újvidéki, zágrábi egyetemekről. A nyelvvel kapcsolatos toleráns helyzet a későbbi évek folyamán a politikai erőviszonyok hatására megváltozott, mind gyakrabban várták el a nemzetiségiek-től az államnyelv ismeretét. Az anyanyelvhasználat lehetőségének a szűkülésével a tanulmányaikat folytatni szándékozók száma is megcsappant.

A családi szubkultúra kialakulásának egyik tartalmi vonását példákön keresztül érzékeltetem. A példaanyagot a kishegyesi elemei iskolában végzett kutatásom illusztrálja.

Egy 1965-beli vajdasági általános iskola tanügyi dolgozóinak a házastársi kapcsolatát vizsgálva a következő képet kaptuk: A tantestület 38 pedagógusból tevődött össze, ebből: 27 fő házastársa egyetemi, főiskolai, illetve tanítói oklevéllel rendelkezik, 7 fő egyedülálló (nem él házasságban), 2 tanító feleségének nyolcosztályos iskolai végzettsége van, 2 tanítónő férje hároméves szakmunkásképző iskolában szerzett diplomát. A pedagógusok 72 százalékának a házastársa felsőfokú oklevéllel rendelkezett. A tantestületben a férfiak és a nők arányosan vannak jelen.

1985-ben az általános iskolai tanítók és tanárok házastársi kapcsolata az alábbiak szerint módosult: A 32 főből álló tantestület összetétele: 24 nő és 8 férfi. A 24 pedagógusnő férjének a végzettsége a következő: 11 férj felsőfokú végzettséggel rendelkezik (főiskola, egyetem), 7 férjnek középiskolai végzettsége van, míg négynek szakképzettsége (géplakatos, mezőgazdász, kereskedő, pincér). Két személy nem él házasságban. A nyolc pedagógus-férfinak a felesége főiskolai vagy középiskolai végzettséggel rendelkezett. Következtetés: A pedagógusnők 50 százalékanak a házastársa (férje) felsőfokú oklevéllel rendelkezett.

2005-ben 34 pedagógus szerepel a bejelentett dolgozók névsorán, közülük: 6 fő egyedülálló. A 28 házasságban élő pedagógus közül 24 a nő. A 24 női pedagógus közül négy személynek a férje felsőfokú végzettséggel rendelkezett. 20 tanítónőnek a férje szakközépiskolával rendelkezett. (Munkajelleg szerint: telefonszerelő, hentes, molnár, autószerelő, építész, postás, mezőgazdasággal foglalkozó magántermelő, mezőgépszerelő, vállalkozó.) Az élettársak közül mindössze 1,66 százalék rendelkezik felsőfokú végzettséggel. A felmérések arról győznek meg bennünket, hogy a nők tanultabbakká váltak.

A Vajdaságban magyar nyelven felsőfokú végzettséget csak az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken, a szabadkai Óvóképző Főiskolán, a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon tanító és óvónői oklevelet szerezhetnek a hallgatók.

Pedagógusi pályára a felvételt nyert hallgatók 90%-a nő. Így a pedagóguspálya elnőiesedése igen aggasztó jelenség. A középiskolát végzett fiúgyermekek többsége megállapodik a négyéves középiskola befejezésénél.

E tények ismeretében következik az, amiről nem illik, nem szabad beszélni. A pedagógusok, akiknek a tanításon kívül is aktívnak kellene lenniük a kulturális életben, nem jelennek meg a rendezvényeken, ünnepi eseményeken. Fellép egy visszahúzó erő, s érdeklődési körük alkalmazkodni kezd a férj tanulmányi szintjéhez, ami azt jelenti, hogy lejönnek arra a szintre, amit a szakközépiskolák nyújtottak. Ingerszegény szellemi környezetbe kényszerítve deklasszálódnak. Nagyon ritkán tapasztaljuk, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező házastárs érdeklődési köre a magasabb kultúra felé irányulna.

Olyan téma ez, amelyről nem szokás beszélni, még kevésbé írni saját környezetén belül a kutatónak. Jelenség ez, amelynek következtében fellép az innováció hiánya. A társadalmi anómia kihat az oktatási

rendszerre. Az iskolázottság foka nem mozog együtt az elvárásokkal. (Hasonló tanulmányt olvashatunk a romániai magyar kisebbséggel kapcsolatban Bodó Barna szociológus tollából. *Bodó B. 1997. 46.*)

A kérdéskör bonyolult dolgokra enged következtetni. Hogyan lehet magyarként alkotó egyénné válni?

A magyar kulturális rendezvényeket rendszeresen lebonyolító civil szervezetek száma megnőtt. Tucatnyi aktív tagot számláló informális helyi csoport jött létre. A kulturális élet jelentősebb részét a kisebb formalizáltságú lokális intézmények és csoportok működtetik. Eseményszervező feladatokat látnak el. Az ilyen jellegű civil szervezetek létrehozói többségükben nők. Közülük is a legnagyobb eredményeket a máshol érvényt nem szerzett nők érték el. A nonprofit szervezetekben az anyanyelven történő közösségfejlesztő programok jutnak kifejezésre. Az államnyelv tökéletes nem ismerete további hátrányos helyzetbe juttatja a tömbmagyarság területén élő magyar nőket. Hiába van magyar nyelven befejezett egyetemi vagy főiskolai végzettsége, saját környezetéből kilépve nem tud érvényesülni. Ezzel magyarázható, hogy nő a civil kezdeményezés, néhány esetpélda: Nők aktívája, Kézimunka-kedvelők Klubja, Hagyományápoló Körök, Interkulturális Központ, Polgárok Szövetsége, Hagyományápoló kézművesek Köre, Közösségfejlesztő Egyesület, Gyermekbarát Egyesület, Hagyományőrző bizottság, Nagycsaládosok Egyesülete. (Az elnevezések átfogóak, nem egy konkrét egyesületre vonatkoznak.)

2.) A család anyagi állapota

a.) A jövedelemszint kétféleképpen befolyásolhatja a család életét. Értelmiségi családoknál a jövedelem java része, de legalább is egy jó része, kulturális célokra kerül felhasználásra. Igyekeznek olyan programokat találni a családi nyaralásokat, kirándulásokat illetően, ahol bővíthet ismeretszerzésük akár a természet alkotta csodálatos helyszínek felfedezésével, akár a művészetek terén. Útjaikat úgy tervezik meg, hogy múzeumokat, galériákat és egyéb kulturális helyeket tekintsenek meg.

A jövedelem másik befektetési formája, amikor (többnyire) élvezeti dolgokra, vagy külsőségekre fordítják bevételeiket. Íme, egy példa a délkelet-bánáti települések egyikéről: Udvarszállás. Pénzüket renoválásra, új ház építésére, a ház bővítésére, gépkocsi és mezőgazdasági gépek vásárlására gyűjtötték. Mivel a faluban kulturális rendezvény és szórakozási lehetőség nincs, az udvarszállásiak életformájához szorosan kötő-

dött a nagyra méretezett kihasználatlan lakóház. Örömeiket, életcéljukat a házépítésben juttatták kifejezésre. A régi épületeket a 70-80-as években rendre lebontották és helyükre hatalmas, minden emberi energiát felemészítő otthont próbáltak építeni. Az értékrendet a külsőségekből formálták, elsősorban a lakberendezésben, a pedánságban, a kertek művelésében. Ehhez igazodtak a gyerekek is. Adott modellként öröklődött ez az életszemlélet. A mostani generáció tagjai is úgy látják, hogy a közösség szemében a ház, a berendezés, a kerítés számít értéknek. Takaros, pedáns házaikban a világot a televízió viszi be.

Emellett a kéttípusú befektetési-felhasználási jövedelem jelzi a család társadalomban, közvetve pedig a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét. Következtetés: mindkét „befektetés” szorosan kapcsolódik az iskolázottsághoz. A családok, bár egyenlő anyagi háttérrel rendelkeznek, szubkultúrájuk merőben eltér egymásétól.

b.) A háztartás felszereltsége, a lakás/ház földrajzi fekvése. A lakóterület elhelyezkedése településen belül meghatározza a család szubkultúráját. A periférián lakó családok – különösen a múltban – nem érzékelték a településközpont nyüzsgő életét. Azok, akik benn laktak a település szívében többre tartották magukat, mint akik a város, vagy a falu szélén telepedtek le. Az elitréteg mindig a szűk központban vásárolt vagy örökölt magának lakóterületet, míg a perifériára szegényebb népréteg került. Ebből kifolyólag eltérő magatartásmintákat, kétféle életkörülményeket tapasztalt, látott maga körül az a gyermek, aki egyik vagy másik helyszínen lakott. A faluszéli család elsősorban földműveléssel kapcsolatos magatartásmintákat látott, de említhetjük a munkáskerületeket is. E tényezőktől függ a család interakciós tere is. Ettől függ, hogy az emberek hogyan viszonyulnak más emberekhez, hogyan tudnak kapcsolatot teremteni idegenekkel.

c.) A kulturális ellátottság magában foglalja a sajtótermékeket, részben a tömegtájékoztató eszközöket. Bár az anyagi ellátottság kérdése a sajtótermékek megvásárlása, a technikai eszközök birtoklása, mégis az életmód objektív kereteiből ez már elvisz bennünket a tartalmi vizsgálatához. Az olvasott újságok fajtái is képet adnak a család (értelmi) érdeklődési köréről. Nem mindegy milyen újságok, fotók, könyvek veszik körül a családban felnövekvő gyermeket. Annak a családnak a szubkultúrája lényegesen más, amely a bulvártermékek sokaságát tartja fontosnak elolvasni, mint azé, ahol a szabadidőben Élet és Irodalmat olvasnak. Akiknél a sztárok élete és a celebritás a téma nap, mint nap, ez a család

értékrendjében is kifejezésre jut: könnyed életritmus, a könnyű pénz-szerzési láz kerül előtérbe.

d.) A kulturális ellátottságot statisztikai adatokkal is mérhetjük. Mennyiségi vizsgálat eldöntheti a család szubkultúráját, de a statisztikai adat csak számokról beszél és nem a könyvek tartalmáról. Bestseller könyvek is jobbak a semmitől, és tudnunk kell, nem is képes mindenki Esterházy Péter *Harmonia caelestis* olvasni, de meg kell jegyezni, e két műfaj is alapját képezheti az elkülönülésnek, nagyban befolyásolhatja (sőt) a társasági élet megválasztását.

e.) A legkedveltebb rádió- és tévéműsorok majdnem mindent el-áruznak a család életviteléről. Mikor ülnek le televíziót nézni? Megszá-
kítják-e az éppen folyamatban lévő munkát, mert következik kedvenc sorozatuk. A rádióban kommentárok és egyéb érdekességek helyett a Muzsikaszó-jókívánság zenei műsort hallgatják inkább, vagy esténként a Nóta Tévé műsora a közkedvelt.

f.) A szabadidő kihasználása. A szabadidő fogalma sok helyen egybe folyt a tévézéssel. A munkaidőn túli idő a pihenés, az pedig horizontálisan és vertikálisan is a tévzés. Régen, szövetkezetek létezésekor még ismert volt a kötés, horgolás, gobelinvarrás és nem egy helyen a továbbtanulás. A mai családoknál ezek a fogalmak ismeretlenek. A szabadidő testi-lelki feltöltődését rekreációnak nevezzük. A fiatalok körében ez az ún. aktív pihenés. A szabadidő aktív, okos felhasználása fontos szerepet játszik a személyiségfejlődésben. Az aktív szabadidős tevékenységekhez tartozik a testmozgáson kívül az alkotás, a művelődés és a társas szórakozás különböző formái, társas összejövetelek. Kevesen gyakorolják a természetjárást, a barkácsolást, gyűjtőszenvedélyt és a különböző sportágakat. A felsoroltak mintául szolgálhatnak a család belső struktúrájának egészséges (lelki) meglétéhez.

Összegzés

A családok szubkultúrája meghatározott strukturális elemekből tevődnek össze, és sokszor tapasztaljuk a közöttük fennálló ellentmondásokat. Ezen problémák nem csak osztályjellegűek, és nem csak generációs problémaként jelennek meg. Olyan szubkultúrát kínálnak, melyből kiválaszthatóak különböző elemek, mint a stílus, értékrend, ideológia, életvitel, amelyek felhasználhatóak az identitásteremtésre.

A család szubkultúrája szerepet játszik az identitásteremtésben.

Illyés Sándor „A deviáns másság” című tanulmányában a másságról azt mondja, hogy annak észrevételéhez csak összehasonlítás útján juthatunk el, a „más mint” felismerésével. „Ha valaki más, akkor nem azt tudom róla, hogy mi, hanem azt, hogy mi nem.” [Illyés (1994) p.124.]. A másságot, tehát negatívnak éljük meg. Csoportok szemszögéből nézve „a másság jelöli ki a csoport határait és különíti el azokat, akik nem tartoznak a csoportba”, ezért ők általában pozitívan viszonyulnak saját másságukhoz. A másság azonban „csak eltérés-tudat”, ezzel szemben a deviancia „értékelt másság”, minősítés [Illyés (1994) p.128.]. A deviancia többletjelentése: nemkívánatos.

Felhasznált szakirodalom:

1. *Bodó Barna*: Peremlét és megmaradás. Temesvár, 1997.
2. *Gereben Ferenc*: Az ezredforduló magyar olvasáskultúrája a Kárpát-medencében. In: *Nyelvünk és Kultúránk V.* 2004. Budapest, 5--19.
3. *Göncz Lajos*: A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Budapest--Újvidék, 1999.
4. *Örsi Julianna*: Exogámia és endogámia Magyarországon a XVIII--XX. században. In: *Novák László--Ujváry Zoltán szerk. Lakodalom. Folklor és Etnográfia 9.* Debrecen, 1983. 31-53.
5. *Illyés S.* 1994 A deviáns másság. In: *Münnich I. - Moksony F. (szerk.): Devianciák Magyarországon.* Bp. Közélet. 1994 119-137.
6. *Szalai Erzsébet*: Az elitek átváltozása. Budapest. 1998.
7. *Tamási József*: A lokális endogámia alakulása Magyarországon. Demográfia. 1969.